

Каричковская С. П. Усовершенствование профессиональной подготовки будущих учителей английского языка в высших учебных заведениях

В статье анализируется структура условий профессиональной подготовки будущих учителей английского языка в высшей школе.

Ключевые слова: *высшее учебное заведение, профессиональная подготовка, компоненты.*

Karychkovska S. Improvement of professional training of future English teachers in higher educational establishments

In the article the structure of terms of professional of future teachers of English at higher school is analysed.

Keywords: *higher educational establishment, professional training, components.*

Кобаль В. І.

Закарпатський державний університет

РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті розглядаються можливі шляхи реформування складових системи освіти України, з метою забезпечення високої якості освітніх послуг, конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці та виходу системи освіти на європейський освітній простір.

Ключові слова : *система освіти України, якість освітніх послуг.*

У сучасному світі, який ввійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня та інше, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою зумовлюється процесами глобалізації та потребами створення позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації і самореалізації в цьому світі, адже роль знань в економічному розвитку країн світу постійно зростає і при цьому випереджає значущість засобів виробництва та природних ресурсів. За оцінками Всесвітнього банку, фізичний капітал в сучасній економіці формує 16% загального обсягу багатства кожної країни, природний – 20%, а людський капітал – 64%. Нині цінності створюються за рахунок підвищення продуктивності та використання нововведень, тобто застосування знань на практиці [1, с. 13]. Економічне процвітання визначається здатністю генерувати нові знання та використовувати їх в житті. Особливе місце в процесах продукування та трансляції знань належить системі освіти країни. Саме тут зосереджений великий кадровий, науково-технічний та інноваційний потенціали держави, які визначають значною мірою її економічний добробут.

Тому дослідження реальних шляхів вдосконалення та реформування системи освіти є актуальною та перспективною на сучасному етапі розвитку суспільства.

Наукові дослідження, відображені в працях Л. Бондар, М. Гриценка, П. Дроб'язка, М. Лисенка, О. Любара, Н. Побірченко, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, Д. Федоренка, А. Черкашина, М. Ярмаченка та ін., розкривають проблеми освітньої політики, загального шкільництва, розбудови національної освіти, ідеї української національної школи, оригінальність і самобутність української концепції та моделі загальної освіти, діяльність педагогів і громадських діячів [2].

Метою нашого дослідження є висвітлення можливих шляхів зміни складових системи освіти України в напрямку покращення якості освітніх послуг та виходу на європейський освітній простір.

Своє бачення системи освіти України ми будемо висвітлювати на основі результатів соціологічного дослідження “Система освіти в оцінках громадян України”, проведеного відповідно з спільним проектом Міністерства освіти і науки України та Світового банку “Рівний доступ до якісної освіти в Україні” [3] та аналізу окремих досліджень і власного досвіду.

Сучасна системи освіти України – від дошкільної і до самоосвіти, на нашу думку, відповідає потребам суспільства щодо забезпечення гармонійно всебічно розвиненої особистості.

Реформа системи дошкільної освіти, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 1721-р “Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року” у частині обов’язковості здобуття дітьми п’ятирічного віку дошкільної освіти, з метою створення належних умов для здобуття ними якісної дошкільної освіти, на нашу думку, потреба часу.

Разом з тим, ліквідація значної частини дошкільних закладів у непрості 90-і роки, вимагає сьогодні комплексної програми відновлення та будівництва нових ДНЗ. Ця потреба викликана також потребою зменшення наповнюваності груп дитячих дошкільних закладів до 10-15 осіб, для того, щоб вихователі могли реалізовувати важливі завдання всебічного розвитку, формування їх задатків та нахилів, належного процесу соціалізації особистості дошкільнят та належної підготовки до школи.

Щодо системи загальної середньої освіти, то, на нашу думку, необхідно продовжити забезпечення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, формування покоління, здатного вчитися все життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Природно, освіта України має яскраво виражений національний характер, що, жодною мірою не повинно перешкоджати нашим громадянам прилучатися до багатств світової культури, культивувати повагу до народів світу.

Система трирівневої загальної середньої освіти (початкова-основна-профільна старша) з 11-річним терміном навчання відповідає анатомо-фізіологічним та психологічним особливостям дітей щодо становлення, розвитку та оволодіння системою знань, умінь і навичок. При цьому, на нашу думку, варто кардинально переглянути зміст освіти даного етапу навчання в плані розвантаження навчальних програм та передбачення формування в учнів умінь і навичок знаходити та опрацьовувати необхідний матеріал, вміння використовувати його в нових, нестандартних умовах, при розв’язанні завдань практичного характеру. Адже дані уміння і навички допомагатимуть учням – майбутнім студентам – краще адаптуватися до особливостей навчально-виховного процесу у вищій школі та враховуватимуть реалії сучасності – через кожні 5–6 років обсяг знань з усіх галузей науки подвоюється, – що дає підстави зробити висновок про те, що ні за 11 років навчання в школі, ні за 5-6 років навчання у ВНЗ вивчити все необхідне для повсякденного життя та професійної діяльності неможливо. Тому всі зусилля необхідно спрямувати на формування у підростаючого покоління уміння здійснювати самостійну навчально-пізнавальну діяльність та бути готовими до навчання протягом всього життя.

Рівень якості системи загальної середньої освіти України чітко характеризують результати соціологічних досліджень, про які ми згадували вище. Так, 80% батьків “задоволені” або “задоволені середньою мірою” рівнем знань, які надають їхнім дітям загальноосвітні навчальні заклади (ЗНЗ). 50% вчителів оцінюють рівень успішності учнів як “поганий” або “задовільний” [3, с. 6].

Опитування вчителів ЗНЗ демонструє: 29,2% “незадоволені” та “абсолютно незадоволені” існуючою системою освіти, 49,0% – “задоволені середньою мірою”, а частка

“задоволених” та “цілком задоволених” вчителів становить лише 19,6% [3, с. 7].

Причини такої оцінки вчителями середньої школи рівня середньої освіти в Україні пов'язані, в першу чергу, за результатами опитування, з низьким рейтингом такого чинника як “матеріальне та моральне заохочення вчителів” – низька соціальна оцінка їхньої діяльності, відсутність соціальної захищеності. Простіше кажучи, у батьків та учнів є достатньо прав, але немає обов'язків. Натомість у вчителів – навпаки.

77,7% опитаних вчителів вважає, що комп'ютерів у школах недостатньо (лише 1% відзначає повну відсутність комп'ютерної техніки).

Серед міських вчителів частка тих, хто вважає, що комп'ютерної техніки недостатньо, – 82,3%, і міські вчителі відзначають необхідність впровадження у навчальний процес мультимедійної техніки. Серед міських учнів доступ до комп'ютерної техніки має 82,3% (23,7% – “тільки у школі”, 32,0% – “і в школі, і вдома”, 26,6% – “тільки вдома”).

Серед сільських вчителів частка тих, хто вважає, що комп'ютерної техніки недостатньо, – 66,4%. Вочевидь, сільські учні гірше забезпечені доступом до комп'ютерів: доступ мають 63,6% (39,6% – “тільки у школі”, 24,0% – “і в школі, і вдома”, 12,0% – “тільки вдома”) [3, с. 8-9].

Можна наводити ще багато складових системи освіти, від яких залежить майбутнє підростаючого покоління та держави, але очевидними є основні нагальні проблеми і питання, які необхідно вирішувати в комплексі, системно і негайно, а саме:

– забезпечення належного рівня заробітної плати, соціального захисту педагогічних працівників та підвищення престижу педагогічної професії.

Які б реформи не відбувалися в освіті, які б не пропонувалися ідеї щодо її змісту та найновіших технологій, вони завжди будуть недостатніми. Оскільки найважливішою ланкою поліпшення якості освіти був і залишається вчитель. Разом з тим якість підготовки педагога за останні роки погіршилась. До того ж за цей час зі школи пішли найкращі вчителі. Чимало з тих, хто залишився, не відповідають вимогам, які ставить перед школою сучасна вища освіта і високотехнологічне виробництво.

У зв'язку з низьким соціальним статусом учителя, цю професію обирає не найталановитіша частина молоді. За даними досліджень, 25–46% випускників педагогічних навчальних закладів не мають позитивної мотивації до своєї професії. В системі української освіти працюють лише 8% педагогів-новаторів, негативно ставляться до інновацій майже чверть учителів.

На думку фахівців, мережа вищих навчальних закладів, що забезпечують підготовку працівників освіти, задовольняє потреби країни у педагогічних кадрах. Та, незважаючи на це, кадрова проблема в системі освіти залишається гострою. Школи залишають учителів, причому переважно молоді, констатують дослідники. Сьогодні, на думку дослідників, дві причини зумовлюють відплив учителів зі школи – матеріальна і моральна. Суспільство перестало шанувати вчителя. Викладання у школі стало неprestижним. Класи переповнені, внаслідок чого погіршується дисципліна, у дітей зникає інтерес до навчання [3, с. 10];

– якісна освіта має стати доступною, незалежно від того, де знаходиться навчальний заклад – у великому місті чи малесенькому селі, незалежно від статусу школи, технікуму чи вузу і товщини гаманця батьків учня;

– необхідність забезпечення безперервного навчання, створюючи можливість вчителю обирати: де і за якою програмою він буде підвищувати кваліфікацію; через систему післядипломної освіти, яка має стати державною справою;

– впровадження системи високопрофесійного наукового, аналітичного й прогностичного супроводу управлінських рішень, а в кінцевому результаті – зробити всіх учасників педагогічного процесу – від управлінців до батьків учнів – активними, реальними суб'єктами розвитку освіти;

– конкурентний вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг через

систему міжнародних конкурсів, грантів тощо;

– активізація питання модернізації психологічної служби в навчальному закладі, забезпечення психологічного здоров'я школярів та студентів, забезпечення діяльності соціальних педагогів тощо.

У вітчизняній системі вищої освіти за роки незалежності відбулися значні реформи, що відповідають засадам Болонської декларації: введено ступені бакалавра і магістра, введено систему циклів вищої освіти, запроваджено кредитний вимір трудомісткості навчальних дисциплін, сьогодні за кордоном навчається студентів і працює викладачів та науковців значно більше, аніж до 1991 року, розширюється співпраця із закордонними навчальними закладами в галузі навчання і досліджень [4].

З метою приєднання до Болонського процесу в Україні було розроблено низку нормативно-правових актів для удосконалення системи вищої освіти, зокрема, було введено перелік кваліфікаційних рівнів спеціалістів [5].

У цілому, вища освіта України, незважаючи на певні здобутки, на сьогодні характеризується такими негативними явищами та процесами:

Суперечність між потребами і вимогами сучасного суспільства до фахівця і реальним рівнем його підготовки у вищих навчальних закладах. Нинішня система вищих навчальних закладів, їх структура, діяльність не повною мірою забезпечують сучасний рівень надання освітніх послуг. Це проявляється у неоднозначному ставленні світової спільноти до наявності в нашій державі 350 університетів, академій, інститутів при чисельності населення 46,8 млн. осіб (для порівняння: Велика Британія – при населенні 59,6 млн. чол. – 96 ВНЗ; Франція – при 56,6 млн. чол. – 78 ВНЗ; Італія – з населенням 57,7 млн. чол. – 65 ВНЗ; Іспанія – 40 млн. чол. – 56 ВНЗ; Польща – 38,6 млн. чол. – 11 ВНЗ) [6].

На міжнародному рівні Україна не представлена в жодному з основних міжнародних рейтингів найкращих університетів. Україна займає 100-е місце за використанням у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій.

Середній контингент студентів ВНЗ становить 6,6 тис. осіб. У комунальних і приватних вузах цей показник значно нижчий (контингент залежить від форми власності: державна власність – 4,4 тис. осіб, приватна власність – 2,1 тис. осіб, комунальна – 0,7 тис. студентів) [7].

Дублювання підготовки з окремих напрямів і спеціальностей у межах певного регіону за рахунок відсутності чіткості профільних напрямів кожного ВНЗ [8].

Надто “роздутою” є кількість навчальних напрямів і спеціальностей: відповідно 76 та 584. Водночас системи вищої освіти розвинутих країн мають аналогічні цифри на 5 порядків нижче [9].

Надмірна кількість пілг при вступі до ВНЗ продовжує обмежувати доступ до вищої освіти абітурієнтам з високим рівнем знань.

Доступ до якісної освіти особам з особливими потребами залишається обмеженим.

Рівень забезпеченості в окремих ВНЗ (особливо філіях) сучасними засобами навчання становить приблизно 30%.

Основні статті видатків бюджету спрямовані не на підвищення якості освіти, а на виплати зарплати, стипендії та комунальних платежів (понад 70% усього фінансування).

Відсутність єдиного освітнього простору. Сьогодні ВНЗ перебувають у підпорядкуванні 26 міністерств і відомств.

У країні немає єдиних державних норм визначення вартості освітніх послуг.

Постійно погіршується якість навчання: по-перше, через надмірне зростання кількості ВНЗ, їх філій, які дають так звану “псевдоосвіту”; по-друге, через обмеженість обсягів державного фінансування, що виявляється в зниженні престижності праці викладачів, низькому рівні введення в експлуатацію нових студентських місць, гуртожитків, їдалень, недостатньому забезпеченні бібліотечними фондами та автоматизованими студентськими

місяцями; по-третє, через відсутність ефективних механізмів контролю якості освітніх послуг.

Зростання розриву між вищою освітою та ринком праці, освітянами та працедавцями. Так, щороку скорочується кількість випускників ВНЗ, які одержують направлення на роботу: якщо в 2004 р. цей показник становив 35,0% від загальної кількості випускників ВНЗ III-IV рівнів акредитації, то в 2009 р. – 30,4%. Основні причини такої негативної тенденції полягають, по-перше, у невідповідності знань, умінь і навичок випускників вимогам працедавців; не закріпленості теоретичних знань студентів на практиці; невідповідності освітньо-професійної структури випускників запитам галузей економіки.

Відсутність взаємодії роботодавців із закладами вищої освіти обмежує можливості працевлаштування випускників ВНЗ. Українські роботодавці не бажають інвестувати в освіту: доказом цього є низький рівень оплати юридичними особами навчання студентів. Так, у 2009 році за рахунок коштів юридичних осіб було прийнято 52 молодших спеціалісти (з 145,1 тис.), 923 бакалаври (з 315,6 тис.), 686 спеціалісти (з 277,0 тис.), 94 магістри (з 98,2 тис.) [5].

Університети перестали відігравати роль методологічних центрів, новаторів суспільних перетворень. Це зумовлено низьким рівнем автономії вітчизняних ВНЗ.

Протягом декількох останніх років основна дискусія щодо подальшої долі вищої освіти України точиться саме навколо проблеми надання автономії вищим навчальним закладам. Ця проблема – центральна для реформування усієї системи вищої освіти України. Адже вища освіта є інноваційною галуззю, котра, за своєю природою, потребує розмаїття поглядів і підходів до проведення досліджень, викладання і управління [10].

Таким чином, стає актуальним розробка напрямків реформування системи управління вищої освіти. На наш погляд, таке реформування повинно:

- ґрунтуватися на стратегічному баченні перспектив соціально-економічного розвитку держави в найближчому та віддаленому майбутньому, носити системний і комплексний характер;

- відбуватися за активної участі державного, підприємницького і громадського секторів суспільства, де головну координуючу роль мають відігравати державні інституції, покликані при цьому забезпечувати вироблення та підтримку законодавчого, організаційно-економічного механізмів функціонування вищої освіти;

- використовувати найкращий досвід інших країн щодо реформування вищої освіти, зберігаючи при цьому власні традиції, досягнення та національну ідентичність;

- спиратися на принцип наукової обґрунтованості, тобто формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою має здійснюватися на підставі прогнозування попиту та пропозиції на ринку праці та ринку освітніх послуг;

- ґрунтуватися на принципі мобільності: на підставі досліджень попиту та пропозиції на ринку праці необхідно формувати структурні компоненти та навчальні плани підготовки фахівців таким чином, щоб вони дозволяли підвищувати рівень адаптації до змін в економіці;

- бути більше відкритими, прозорими та зрозумілими для громадськості [11].

Хоч би що ми казали, хоч би які ідеї висували, без належного фінансування ми з успіхом будуватимемо і далі лише повітряні замки. Адже ще великий Гете сказав: "...хотіти недостатньо, треба діяти".

Так, реальністю українського ринку праці є те, що в нас фантастично дешева робоча сила, навіть у такій високоінтелектуальній сфері як освіта. Проте ми сповна відчуваємо лише недоліки цього сумного факту (низька зарплата спричинює відтік учнів зі школи у більш "вдячний" сектор економіки, щоб хоч якось наблизитись до прожиткового мінімуму, учителі змушені брати побільше годин, що неминуче позначається на якості навчання. Процвітають репетиторство та інші форми неформальної матеріальної компенсації праці вчителів з боку батьків тощо). Між тим, поки наша робоча сила залишатиметься відносно дешевою, а сучасні засоби навчання відносно дорогими, слід використовувати цю перевагу аби зменшувати

кількість учнів на одного вчителя, запроваджувати нові посади (тьюторів, психологів, соціальних педагогів тощо). Тобто в нас, на відміну від Західної Європи, є можливість саме за рахунок розширення штатів створювати індивідуально-орієнтовані системи навчання.

Одне із надзвичайно важливих завдань, без реалізації яких неможливий розвиток як загальнонаціональної, так і регіональних освітніх систем, – подолання войовничого провінціалізму. Він дасться взнаки і на рівні Києва (наше всеукраїнське хуторянство на околиці Європи), а вже на рівні регіонів і подавна.

Тільки комплексний підхід може допомогти реалізувати головні завдання реформування освіти.

Використана література:

1. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2006/2007 навчального року : Статистичний бюлетень. – К. : Держкомстат, 2007. – 176 с.
2. *Клочк Н. І.* Реформування системи початкової освіти в Україні (1917–1939 рр.) // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – № 23. – 2010. – С. 34-45.
3. Соціологічне дослідження “Система освіти в оцінках громадян України”. – К., 2001. – 233 с.
4. http://www.undp.org.ua/files/ua_52412MDGS_UKRAINE2010_REP_ukr.pdf: Режим доступу : Цілі Розвитку Тисячоліття - Україна – 2010 : Національна доповідь.
5. Вища освіта України. Європейський вимір : стан, проблеми, перспективи : Інформаційно-аналітичні матеріали до засідання підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України / за ред. Я. Я. Болюбаша. – К., 2008. – 103 с.
6. Основні засади розвитку вищої освіти України. – Частина 4 / за ред. І. О. Вакарчука ; упорядник : В. Д. Шинкарук, Я. Я. Болюбаш, І. І. Бабин. – К. : Вид-во НПУ імені Драгоманова, 2008. – С. 70-82.
7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2007–2008 навчального року / Статистичний бюлетень. Державний комітет статистики. – К., 2008. – 200 с.
8. *Вікторов В. Г.* Проблеми управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) // Вища освіта України. – К., 2005. – № 4 (14). – С. 16-24.
10. *Балыхин Г. А.* Управление развитием образования: организационно-экономический аспект. – М. : ЗАО “Издательство “Экономика”, 2003. – 428 с.
11. *Товажнянський Л. Л., Сокол Є. І., Клименко Б. В.* Болонський процес : цикли, ступені, кредити. – Х. : ХПІ, 2004.
12. *Кристофер Мей.* Інформаційне суспільство. Скептичний погляд / пер. з англ. – К. : “К.І.С.”, 2004. – 220 с.

КОБАЛЬ В. І. Реформування сучасної системи освіти України : проблеми і можливі шляхи їх рішення.

В статті розглядаються можливі шляхи реформування складових системи освіти України, з метою забезпечення високого якості освітніх послуг, конкурентоспособності випускників вузів на ринку праці і вихода системи освіти на європейське освітнє простір.

Ключеві слова: система освіти України, якість освітніх послуг.

COBAL V. I. Reforming of Modern System of Education of Ukraine : Problems and Possible Ways to Solve Them.

The article considers the possible ways to reform the components of educational system of Ukraine with the purpose of providing the high educational services, the competitiveness of university graduates on the labor market and with the purpose of entering the European educational area.

Keywords: educational system of Ukraine, quality of educational services